

Uit de diepten, de profundis, klonk het. Moet ik voor iemand deze diepten nog nader verkennen? Alleen wie onder een steen leefde zou ik nog kunnen verrassen met de stand van zaken in het Midden-Oosten, Oekraïne en vul de rij rampspoed zelf maar aan. Het geroep vanuit die diepten, is oorverdovend en de verbijsterende beelden zijn bijna onontkoombaar. Ik ontdekte dat de woorden 'uit de diepten' ook de titel vormen van een boek van Bettine Siertsema over Nederlandse dagboeken en memoires uit de concentratiekampen. Dat allemaal, dát zijn diepten, toch? Het voelt soms bijna misplaatst om nog te klagen over wat je zelf is overkomen. Ik hoor het mensen regelmatig zeggen in deze tijden. Wegwuiven of inslikken wat je zelf bezwaart omdat het elders zoveel erger is. Maar zo werken pijn en angst niet. Wie het voelt, voelt het. Ook hier in ons relatief goede land bestaan pijn en angst en wanhoop. Elke dag weer.

Mensen zijn ons voorgegaan in die diepten. Sommigen zullen eruit zijn gekomen, ongetwijfeld zijn er ook die erdoor verzwolgen werden. Een van hen schreeuwde zijn ellende uit in een kort lied dat vervolgens honderden jaren herhaald werd omdat het herkend werd. Nog steeds. Hoe goed is het dat er een psalm 130 is die een mens kan vergezellen in de diepten. Dat die woorden er zijn, alleen die eerste woorden al, je hoeft er de psalm niet eens voor te kennen, ontelbare malen gepreveld, gezongen, op muziek gezet, en zo expressie geworden van alles wat een mens kan verstikken.

De diepten. Soms val je er zomaar in. Zoals Jona overkwam toen hij in donkere wateren terecht kwam, zoals Jezus overkwam daar in de duisternis in de Hof van Getsemane, zoals de leerlingen gebeurde in die boot op het meer toen een storm hen bedreigde, of zoals u uzelf misschien wel eens hebt aangetroffen, midden in de nacht, een hart vol verstikkende zorgen, of angsten. Om kinderen, om toekomst, om bestaansonzekerheid, om spijt, om wanhopig gemis, om aangezegd levenseinde. De diepte, wie leeft ontkomt er niet aan. Soms lang en uitzichtloos. Soms korter, maar altijd een beproeving.

Psalm 130 kent als opschrift bedevaartgezang. Op weg naar Jeruzalem, die stad in de hoogte, voor een van de grote feesten als Jom Kippoer of Pesach werden psalmen gezongen, waarbij men al lopende, al prevelende in de diepten van de ziel durfde te kijken, naar alles wat daar rondgaat, om het bij de Levende neer te leggen. Natuurlijk is die bedevaart een metafoor voor een mensenleven. We zijn immers altijd onderweg, met bergen en dalen, met toppen en diepten. Zo spreekt psalm 130 ongetwijfeld ieder van ons op verschillende manieren aan. Afhankelijk van wat je meemaakt, van wat u bezighoudt. Ik las ergens dat er niet voor niets 'diepten' in meervoud staat. Ik wil er drie belichten, om zo onze verschillende ervaringen recht te doen.

De allereerste diepte is natuurlijk die van gemis. Nu we vandaag, voor het eerst begrijp ik in deze viering gezamenlijk onze overledenen gedenken, lijkt psalm 130 vooral over gemis door de dood te gaan en de verlatenheid waar je als achterblijver dan in terecht kan komen. Op of rond 2 november wordt op steeds meer plaatsen ruimte gemaakt voor onze overledenen. Ook hier dadelijk, Allerzielen. Begin dit jaar overleed mijn vader en ik ben dankbaar voor ieder klein ritueel dat recht doet aan verdriet en voortgaand gemis. Eén dag per jaar om sámen verlies te dragen. Zoals Vasalis dichtte: 'Zovele soorten van verdriet, ik noem ze niet. Maar één, het afstand doen en scheiden. En niet het scheiden doet zo'n pijn, maar het afgesneden zijn.'

De tweede diepte die mij 'help' doet roepen is het politiek-maatschappelijk onrecht. De angst voor wat er dinsdag in Amerika gaat gebeuren. De groene weiden vol invasieve grassen. Al die mensen vermorzeld door regels, door eigenbelang, door dictators. In eigen land groeit de kloof tussen arm en rijk maar door. Er is zoveel politieke onwil om in redelijkheid tot oplossingen te komen. Ik kan het klimaat nog noemen, ach u weet het allemaal wel. Het is juist dit allemaal bij elkaar, dat maakt dat somberte me soms bekruipt. Dat ik me een vreemdeling voel, verwaald in een wereld die ik niet begrijp. Dan zak ik in diepten en weet ik niet waar te beginnen.

Als derde diepte lees ik in de psalm het afgesneden zijn van wat leven biedt. (Misschien is dit wel de samenvatting van alle diepten die je kunt meemaken.) In de vertaling van Gerard Swüste heeft hij het over 'misstappen'. Dat vind ik een mooi gekozen woord voor een bedevaartpsalm die onderweg gebeden en gezongen wordt. Het zijn immers letterlijk misstappen wanneer je al gaande naast het beoogde pad in de berm komt. Vaak genoeg niet eens door eigen toedoen, maar door het leven dat je doet struikelen of in een ravijn stort. 'Zonde' staat er in de klassieke psalmvertalingen. Zonde als aanduiding voor buiten het verbond van God

en mens zijn komen te staan. Niet meer kunnen geloven dat we in Gods hand zijn. En dus de moed en het vertrouwen verliezen. Of denken dat we het zelf wel kunnen fiksen. Dat recht en vrede niet om ontvankelijkheid vragen, maar om jouw spierballen. Of als we kwijt zijn geraakt dat we slechts door liefde en genade de aarde bewoonbaar kunnen maken. Zo zonde, om de positiviteit, de hoop en het vertrouwen kwijt te zijn.

En dan roep je. Zonder stem, vanuit de bodem van je hart of juist een rauwe schreeuw tegen machthebbers die niet luisteren, tegen dokters die geen genezing meer te bieden hebben, het noodlot dat jou treft. In het luchtledige, in de ruimte, waar wie weet door wie of hoe je schreeuw gehoord wordt. De psalmist zegt: "ik roep Jou. Ik smeeek Je. Hoor mij. Til me uit deze diepten. Ben je er, die gezegd heeft 'Ikzalerzijn'?" Tot wie anders kun je je wenden dan tot die naam die ons is doorgegeven door de eeuwen heen, die wellicht ondanks twijfel of ongelof weer in je op kan komen. Als Licht of Liefde of Hoop. Is het wel een naam? Ik weet niet of deze uitroep om verlossing zelfs een naam heeft. Soms is het alleen maar uitroep, in de leegte, in de diepten, maar met het verlangen om toch gehoord te worden. De aflevering van de televisieserie Oogappels deze week eindigde met een grootmoeder die het eigenlijk wel jammer vond dat ze niet meer geloofde. Want dan zou ze haar zorgen tenminste ergens kunnen neerleggen. Maar terwijl ze zorgen opsomde, de ether in slingerde, luisterden velen. Ze werd gehoord. Voor mij was het een gebed uit de diepte, uitreikend naar licht.

En zoals het roepen de mogelijkheid van een antwoord in zich heeft, zo lijkt ook het wachten te werken. De psalmist wacht op de ochtend. In dat wachten zit de morgen verborgen, door die verwijzing naar Jesaja. We zongen het. De morgen komt, zegt de wachter. Je ziet 'm staan die wachter. Je zou het zelf kunnen zijn. Hopend tegen alle wanhoop in. De wachter ziet op de stadsmuur van zo'n oude stad uit naar de morgen. In vertrouwen dat het licht zal dagen. Zoals het in het aanroepen van die Jij eigenlijk ook al begint te dagen. De dichter Lloyd Haft maakt juist dit balanceren tussen al wel en nog niet invoelbaar. Het zijn dunne lijnen, bijna onzichtbare overgangen. Hij dicht: 'Maak van mijn hoop uw dageraad en van mijn duur uw dag.' Verander mijn perspectief, zo versta ik hem. Til mij op uit mijn duisternis, verander mijn focus, om in uw eeuwige licht te staan.

Psalm 130 gaat al met al veel meer over bevrijding dan over zonde. Maar het lijkt wel alsof die diepten soms eerst nodig zijn om ontvankelijk voor deze zachte krachten te worden. Het is een diepzinnig gegeven dat juist op de bodem van de ziel andere waarden blijken te gaan spreken. Juist waar we op de grond zitten kan wat licht en ruimte geeft op een nieuwe wijze betekenis krijgen. Een hand op je schouder. Een luisterend oor. Een stem die meeschreeuwt met jou. Zoals de nood en het verdriet in Spanje talloze mensen in beweging brengt die handen uit de mouwen steken en gaan helpen. In een brede rij met bezems vegen ze straten schoon of wordt er eten rondgebracht. En enkele weken geleden trof mij een krantenbericht over een vergeten achterstandswijk in Schiebroek-Zuid in Rotterdam. Daar leven kinderen in een omgeving van schimmels, messen en schaarste. Enkele vrouwen hebben daar een naschoolse opvang opgericht, drie middagen per week. Om die kinderen even een luisterend oor, een maaltijd en veiligheid te bieden. Uit eigen zak betaald. Daar waar mensen elkaar nabij zijn en helpen opstaan gebeurt bevrijding. Vanuit de diepten gebeuren daar en op zoveel andere plekken troost en hoop. In christelijke taal zeggen we dan dat daar God gedaan wordt.

In al dat persoonlijk lijden en in de ogenschijnlijke reddeloosheid van deze aardbol troost mij de joodse chassidische overlevering over de Lamed Waw. In de Talmoed staat geschreven over de Lamed Waw Tzadikim, de verborgen rechtvaardigen. Het is het verhaal dat er in de wereld altijd niet minder dan 36 rechtvaardige mensen zijn die de Godsnaam bewaren in iedere generatie. Het zijn mensen die zich er niet op beroepen deze opdracht te hebben. Zoals sterren zijn ze soms wel, soms niet zichtbaar. Het zijn mensen zoals Abraham die in Sodom en Gomorra pleitte om de mensen te sparen. Ten behoeve van deze 36 mensen bewaart God de wereld. Ook als verder iedereen zich overgeeft aan leegte of geweld. Troost, gerechtigheid, bevrijding ze worden gekoesterd door deze 36, en doorgegeven, steeds weer, opdat ze herkend en gedeeld zullen worden als de zachte krachten die leven mogelijk maken. En wie die mensen zijn, we weten het niet. Misschien is het degene die naast u zit. Misschien bent u het wel.

Mirjam Wolthuis

Gelezen: Psalm 130 in de vertalingen van Gerard Swüste en Lloyd Haft
Reacties: mirjam.wolthuis@icloud.com